

УДК 911.3

ЖОВНІР С.М.

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку людства характеризується формуванням нової системи цінностей, основою якої є індивідуальна самореалізація, за умов значної диференціації всередині суспільства. Постіндустріальний етап визначає якість життя, що вимірюється послугами та зручностями – охороною здоров'я, організацією відпочинку, розвитком мистецтв, які тепер вважаються бажаними і можливими для всіх. Закономірно серед різних типів і видів ринку домінуючим сегментом стає ринок послуг. Він об'єднує широке коло видів діяльності, спрямованих на задоволення потреб суспільства. Внаслідок гуманізації суспільних відносин, коли людина поступово і опосередковано стає головним елементом національного багатства, виникають нові види послуг, спрямованих на вдосконалення інтелектуальних і фізичних можливостей самої людини, задоволення її культурних та соціальних потреб. З позицій суспільної географії важливим є пізнання процесів, законів та закономірностей формування і функціонування системи послуг, вивчення регіональної специфіки, особливостей та тенденцій розвитку системи послуг в умовах глобалізації, визначення її ролі в сучасному господарстві, наукове обґрунтування перспектив еволюції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використовуючи свої життєві можливості, кожна людина формує свій стиль життя, що складається із компонентів споживчого і культурного характеру. Можливості індивідуальної самореалізації людини в певній мірі залежать від рівня її доходів і визначаються конфігурацією ринку праці. Міру нерівності персонального розподілу доходів аналізують за допомогою емпірично побудованої кривої Лоренца, яка подається у вигляді інтегральної залежності відносної кількості сімей від сумарної частки їх доходів. Крива Лоренца відображає розподіл доходів серед членів суспільства, а тому має важливе соціальне значення. В.Ф. Прісняков, побудувавши криву Лоренца для України 1997 р., порівняв її з аналогічними кривими, побудованими для Мексики і США 1929 р. Параметри їх збігаються і показують місце, яке займає Україна в такому соціально важливому питанні [1].

О.С. Шаптала, досліджуючи стан здоров'я виробничих сил в Україні і умови його підтримки та відновлення, оцінює стан демографічної ситуації в країні як кризовий, визначає сучасний етап існування населення України як такий, в якому „нормальне буття-відтворення населення, його розвиток зведені до елементарного виживання” [2]. З цими висновками не можна не погодитися.

О.Д. Гордей та Д.О. Василик вважають ринкові методи забезпечення гідного рівня життєдіяльності людини вкрай обмеженими, що створює умови для державного втручання з метою досягнення зростання суспільного добробуту. Для зростання суспільного добробуту автори вважають за необхідне оптимізувати розподіл фінансових ресурсів через бюджетний механізм при наданні суспільних благ і послуг. Для поліпшення ситуації ними пропонується також на основі розроблених науково обґрунтованих норм та нормативів визначати мінімальний соціальний стандарт споживання соціальних послуг - певний набір медичних, освітянських та інших послуг із розрахунку на душу населення; при цьому повинен встановлюватися перелік кількісних і якісних характеристик послуг, які надаються [3].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. За роки реформування економіки України відбулися суттєві зрушення у формуванні суспільства. Виникли елементи ринкової інфраструктури, ліквідовано товарний дефіцит, призупинено швидке зростання цін. Однак, на фоні цих позитивних зрушень погіршилися умови та якість життя широких верств населення. Законодавчі механізми захисту людей від можливого безробіття, фінансової скрути, зубожіння були в цей час майже повністю відсутні.

Соціально орієнтована економічна політика є одним із пріоритетів розвитку України. На сьогодні в країні проводиться значна робота з реформування системи соціального захисту населення.

Мета статті. Обґрунтувати необхідність формування регіональної системи соціальних послуг як необхідної компоненти господарського розвитку територій. Визначити принципи надання соціальних послуг в умовах трансформаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Якість життя і добробут суспільства розглядаються як основа реального стану соціальних груп та індивідумів у соціально-економічній структурі соціуму. Оскільки соціум це територіальна сукупність людей, пов'язаних спільним проживанням на певній території, то без аналізу його специфіки неможливо планувати розвиток будь-якого регіону.

В Україні, в умовах трансформації економіки, має місце нерівномірний розподіл соціальних благ стосовно отримання і використання доходів та послуг, що

призводить до соціальної нерівності і соціального розшарування суспільства. Коефіцієнт фондів - співвідношення грошових витрат 10% найбільш та найменш забезпеченого населення - відрізняється у 9,2 рази [4]. Слід зазначити, що офіційні дані не відображають реально існуючу картину, тому що не враховують обсягів тіньового сектора економіки.

Диференціація доходів населення визначила тенденцію розмежування секторів обслуговування масового, елітного та високодоходного споживача. В суспільстві спостерігається явище соціальної депривації (з англійської „deprivation” - позбавлення) – обмеження або позбавлення доступу окремих індивідів або груп до матеріальних і духовних ресурсів, можливостей, необхідних для задоволення їх основних життєвих потреб. Обстеження домогосподарств України свідчить, що за рівнем середньодушових грошових витрат нижче прожиткового мінімуму (2002 р. - 342 грн.), знаходяться 88,4%, а в сільській місцевості - 95,2% всіх домогосподарств [4]. За індексом розвитку людського потенціалу, який щорічно обчислюється спеціалістами ООН, у 2002 р. Україна в рейтингу серед 173 держав світу посідала 80-те місце, опинившись в групі слаборозвинених країн [5].

Порушення узгодженого функціонування і розвитку основних сфер життя суспільного організму, нагромадження і загострення суперечностей, погіршення умов життя і збільшення прошарку бідних людей, і водночас скорочення витрат на медичне обслуговування і соціальний захист населення, призвели до демографічної кризи останнього десятиріччя. Зменшення кількості населення (постійне населення України щорічно зменшується на 0,8%) і швидкий процес його старіння (за часткою населення віком 60 і більше років Україна на 11 місці у світі), скорочення тривалості життя (на 0,5 року у чоловіків і на 0,2 року у жінок), а особливо, скорочення чисельності працюючого населення (частка померлих в середньому за рік у працездатному віці відносно загальної кількості померлих у середньому за рік складає у чоловіків 30,1%, у жінок – 6,8%) на фоні слабкої динаміки народжуваності (сумарний показник народжуваності зменшився з 1,9 дитини в 1989 р. до 1,1 – у 2002 р.) становить загрозу втрати здатності соціального організму до самовідтворення населення у суспільно необхідній кількості й якості.

В Україні процес депопуляції поєднується зі значним погіршенням здоров'я населення та інших його якісних характеристик. Дедалі більша частина людей потребує державної допомоги, претендує на соціальні трансферти (пенсії, допомога з безробіття, допомога малозабезпеченим, старим, хворим). Водночас, сфера послуг орієнтується на ринковий тип споживання послуг, змінюється співвідношення безоплатних і платних послуг на користь останніх. Це вимагає державного регулювання для надання послуг за принципом соціальної справедливості. Особливого значення набувають послуги з соціальної допомоги.

Частка населення з середньодушовими грошовими витратами на місяць, що нижче рівня забезпечення прожиткового мінімуму для призначення державної соціальної допомоги (2002 р. – 80,0 грн.), становить 11,1%, а в сільській місцевості - 21,7% [4]. Послуги з соціальної допомоги із забезпеченням проживання надаються людям похилого віку, особам з фізичними чи розумовими вадами, дітям та молодим людям, матерям-одиначкам, нужденним, біженцям. Не менш важливі послуги з соціальної допомоги без забезпечення проживання: соціально-просвітницькі, консультативні, благодійні, з професійної реабілітації тощо.

На 01.01.2002 р. у Вінницькій області виявлено 28,5 тис. одиноких непрацездатних громадян та інвалідів, що потребують соціальної допомоги, з них

22,2 тис. осіб - у сільській місцевості. Діє 35 територіальних центрів соціального обслуговування громадян, в яких протягом 2001 року обслужено 21,7 тис. осіб. Функціонувало 32 центри соціальної служби для молоді з надання різних соціально-просвітницьких та консультативних послуг, серед яких соціальна підтримка сім'ї та дітей-сиріт, які залишились без піклування батьків, дітей та молоді з особливими потребами, профілактика ВІЛ/СНІДу, венеричних захворювань, алкоголізму та наркоманії, профілактика правопорушень, правова освіта молоді, сприяння працевлаштуванню та підтримка творчої, обдарованої молоді, соціальна підтримка неповнолітніх та молоді, які повернулись з місць позбавлення волі. Протягом року в центри соціальної служби для молоді по допомогу звернулося 85,5 тис. осіб.

В умовах безробіття та постійно зростаючих вимог до якості робочої сили великого значення набувають послуги з професійної реабілітації, до яких відносяться послуги з професійного перенавчання, послуги центрів перепідготовки і працевлаштування. На Вінничині впродовж 2001 року органами соціального захисту населення працевлаштовано 10,5 тис. осіб [6].

Висновки. Установи, які надають соціальні послуги в регіонах різного рангу, беруть участь у відтворювальному процесі території. Вони пов'язані єдиною системою функціонально-економічної організації і утворюють регіональну систему соціальних послуг. Основою побудови мережі об'єктів регіональної системи соціальних послуг в умовах трансформаційних процесів є розвиток горизонтальних і вертикальних зв'язків

Надання соціальних послуг має базуватися на принципах регіональності (максимальної наближеності до кінцевого споживача), комплексності (взаємозумовленого і пропорційного розвитку системи як єдиного цілого, що забезпечує зв'язок усіх підсистем і елементів), гнучкого реагування на зміни ринкових умов (перенавчання і перепідготовка фахівців за спеціальностями, на які є попит), соціальної справедливості (з огляду на велику соціальну значимість таких послуг вони мають бути доступні всьому населенню). Доцільним є на основі розроблених науково обґрунтованих норм та нормативів визначати мінімальний соціальний стандарт споживання соціальних послуг.

1. Прісняков В.Ф. Кількісна оцінка нерівності розподілу доходів // Фінанси України. – 2000. - № 6. – С. 17-23. 2. Шаптала О.С. Стан здоров'я виробничих сил і умови його підтримки та відновлення в Україні // Статистика України, 2003, №4. – С. 65-68. 3. Гордей О.Д., Василик Д.О. Бюджетний механізм забезпечення зростання суспільного добробуту // Фінанси України, 2002. - № 4. – С. 29-32. 4. Витрати і доходи домогосподарств України у 2002 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2003. – 450 с. 5. Human Development Report 2002. // Web site of the United Nations Development Programme (UNDP): <http://www.undp.org/hdr>. 6. Соціальний захист та пенсійне забезпечення населення Вінничини. Статистичний збірник – Вінниця, 2002.

The term of “social deprivation”, that is a deprivation of access of separate individuals or their groups from material and spiritual resources, has been introduced. Complicated economic and demographic situation in Ukraine is a reason to create an effective regional system of social services. The principles of social services' giving are determined in the article.

